

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 330.34

Т.В.Кожухова

ЗАКОНОМІРНОСТІ Й ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ТЕОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено закономірності й тенденції еволюції теорії сталого розвитку. Розглянуто еволюцію ідей щодо взаємодії людини та природи. Визначено етапи формування та еволюції концепції сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, еволюція, економічне зростання, соціальний прогрес, навколишнє середовище

Постановка проблеми. У наш час, коли серйозну стурбованість світового співтовариства викликають кількість злиденного населення, посилення нерівності всередині країн та між ними, глобальні загрози здоров'ю людей, виснаження природних ресурсів і погіршення стану навколишнього середовища, однією з найбільш підтримуваних концепцій розвитку суспільства є концепція сталого розвитку, що побудована на збалансованості його економічної, соціальної та екологічної складових. Дослідження формування та еволюції теорії сталого розвитку є необхідним для обґрунтування доцільності управління процесами розвитку та розроблення заходів щодо його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передумови до створення концепції сталого розвитку склалися ще з часів античних філософів, що пов'язано з науковим осмисленням особливостей взаємодії людини та природи, ролі людини у зміні навколишнього середовища. Це відображено у працях Платона [1], Аристотеля [2], Ж.-Ж.Руссо [3], Т.Р. Мальтуса [4], В.І.Вернадського [5], К.Е.Ціолковського [6], П.Тейяра де Шардена [7], Б.Коммонера [8], А.Д.Сахарова [9]. Сталий розвиток як концептуальну основу трансформації світової економіки досліджував Є.Ю. Какутич [10], передумови формування, сутність та еволюцію концепції сталого розвитку розглядали М.С. Пашкевич і В.М. Шаповал [11], питання переосмислення теорії економічного зростання та концепції сталого розвитку вивчали Р.М.Нуртдинов і А.Р.Нуртдинов [12], теоретичні й політичні аспекти сталого розвитку проаналізовано українськими вченими О.Г.Білорусом і Ю.М.Мацейко [13]. Попри розмаїття наукових праць, процеси, що відбуваються у сфері сталого розвитку, потребують постійної уваги. Підвищення ефективності управління процесом сталого розвитку зумовлює необхідність дослідження закономірностей та тенденцій еволюції теорії сталого розвитку.

Мета статті. Мета статті полягає в дослідженні основних закономірностей та тенденцій еволюції теорії сталого розвитку, визначенні її основних етапів.

Виклад основного матеріалу. Починаючи розгляд еволюції теорії сталого розвитку, варто зазначити, що існують різні точки зору на періодизацію становлення уявлень у цій сфері. Так, Є.Ю.Какутич виділяє 5 етапів «еволюції сталого розвитку як всесвітнього світогляду: 1) 50-ті рр. ХХ ст. – усвідомлення глобальності й масштабності змін, що відбуваються, спроби оцінки наслідків як локальних, так і глобальних змін, і перші спроби об'єднання зусиль; 2) 1960-1970 рр. – усвідомлення неможливості та неефективності вирішення проблем тільки на глобальному рівні, що передбачає зниження рівня добробуту і зміни виробничих окремих укладів країн заради

загального блага; 3) 1970-1980 рр. – активізація територіальних і транскордонних процесів для вирішення екологічних та інших проблем; 4) ренесанс сталого розвитку, повсюдне поширення цього терміна і впровадження сталості, як однієї з необхідних цілей у рамках планів, програм і політик на різних рівнях; 5) сталий розвиток, з однієї сторони, є невід'ємною органічною частиною процесу управління і планування, з іншої сторони спостерігається зменшення актуальності даної проблематики, витіснення її на другий план як звичного необхідного атрибуту...» [10, с.63].

М.С.Пашкевич, В.М.Шаповал розділяють еволюційний період, протягом якого формувалася концепція сталого розвитку, на три етапи: 1) 1972 – 1991 рр. – етап формування концепції (домінуюча ідея збереження навколишнього середовища, приєднання до неї ідеї високих соціальних стандартів життя); 2) 1992 – 2000 рр. - етап її подання, розгляду і прийняття в наукових і політичних колах (прийняття ідеї гармонійно збалансованої взаємодії економічної, соціальної та екологічної систем); 3) 2000 – дотепер – етап пост-вдосконалення (внесення коректив, розробки планів з реалізації концепції, обґрунтування напрямків її розвитку) [11].

О.Г.Білорус, Ю.М.Мацейко вважають «початком формування концепції сталого розвитку з її комплексністю та інтегрованістю складових компонентів - економічної, соціальної та екологічної» прийняту ООН у 1969 р. «Декларацію соціального прогресу та розвитку» [13, с.53], яка проголосила, що «міжнародний мир та безпека, з одного боку, і соціальний прогрес і економічний розвиток, з іншого, є тісно взаємопов'язаними і впливають один на одного» [14].

Наведені точки зору науковців не дають конкретного уявлення про формування теорії сталого розвитку, тому необхідним є більш детальний розгляд еволюції ідей щодо взаємодії людини та природи.

Ідея устрою «ідеальної» або «справедливої» держави запропонована давньогрецьким філософом Платоном (428/7 р. до н.е. – 347 р. до н.е.) [1]. Як зазначають В.Д.Базилевич і В.В.Ільїн, досліджуючи філософію економіки, «створена ним концепція ідеальної держави розширила знання про людину і суспільство, змусила задуматися над проблемами приватної, особистої і суспільної власності ...» [15, с. 104]. Початок соціальної і політичної філософії, політології та теорії управління поклав давньогрецький філософ і вчений Аристотель (335 – 322 до н.е.) [2].

Опису ідеальної держави, побудованої на принципах справедливості, що сприяють стабільному розвитку суспільства, присвячені праці англійського гуманіста і державного діяча, одного з основоположників утопічного соціалізму Т.Мора («Утопія», 1516 р. - відображена держава, де немає приватної власності й узагальнені виробництво і побут, праця є обов'язком для всіх, розподіл відбувається за потреби) та італійського філософа Т.Кампанелли («Місто сонця», 1602 р. - твір про ідеальну громаду, що характеризується відсутністю приватної власності, сім'ї, державним вихованням дітей, розвитком науки і просвітою) [16].

Перша спроба пояснення причин соціальної нерівності була зроблена французьким просвітителем Ж.-Ж.Руссо у 1755 р. («Міркування про походження і основи нерівності між людьми»): «...рівність могла б зберегтися, якщо б люди володіли однаковими здібностями...» [3]. Розглядаючи шляхи вирішення проблеми соціальної нерівності Ж.-Ж.Руссо пропонував надати людям можливість відповідати своїй природі: «тим самим ви вкладете в їх серця закон гуртожитку; люди, здатні до нього за своєю природою, ...вони стануть єдині, стануть добрими, стануть щасливі, та їх добробут буде добробутом Держави...» [3].

Англійський економіст Т.Р.Мальтус у 1798 р. поставив під сумнів безмежність людського розвитку в «Есе про принципи народонаселення» та поклав початок теорії про обмеженість природних ресурсів, вважаючи, що чисельність людей зростає в

геометричній прогресії, тоді як засоби для існування – в арифметичній: «ми можемо визнати безперечним те положення, що якщо зростання населення не затримується якими-небудь перешкодами, то це населення подвоюється кожні 25 років і, отже, зростає в кожний наступний 25-річний період у геометричній прогресії ... виходячи з сучасного стану заселення земель, ми вправі сказати, що засоби існування за найсприятливіших умов застосування людської праці ніколи не можуть зростати швидше, ніж у арифметичній прогресії» [4, с.10 -12].

У середині XIX ст. виникає так званий «російський космізм» — філософсько-культурний світогляд, у якому «людина розглядається з точки зору його відповідності гармонійному порядку космопланетарного цілого, як частина свідомого розвитку природи й суспільства» [17]. Російський вчений В.І.Вернадський, творець вчення про біосферу та її еволюцію, про потужний вплив на довкілля людини і перетворення сучасної біосфери в ноосферу (сферу розуму), на початку 1880-х рр. говорить про значний вплив діяльності людини на Землю, про зміни вигляду Землі внаслідок сучасних масштабів перетворювальної діяльності людини: «ніколи людина не мала такого впливу на навколишню природу, як тепер, ще ніколи цей вплив не був таким різноманітним і таким сильним» (1882 р.) [5, с. 152.], «по мірі того, як загальнолюдська культура поширюється на все більший район земної кулі, перед людством ясніше стає питання про обмеженість тих корисних сил, які зосереджені в оточуючій його природі. По мірі того, як наукове знання все більше охоплює навколишнє життя, поширюється турбота про майбутнє, про охорону для нащадків багатств природи, дбайливого їх споживання» (1915 р.) [5, с. 165.].

У «Ідеальному устрої життя» (1917 р.) російський учений К.Е.Ціолковський розглядає питання виживання людства та його розвитку: говорячи про «багатства людини», зазначає, що вони «безмежні, потрібно тільки вміння їх взяти», про «поверхню землі» - «земля теплих країн, навіть при сучасному стані агрономії, може давати продуктів харчування в 2.000 разів більше, ніж потрібно, і, отже, може прогодувати згодом у тисячі разів більше людей, ніж тепер», про «енергії сонячних променів» - «якщо тепер земля може прогодувати до 5.000 разів більше, ніж є на ній народу, то з часом прогодує у 50.000 разів більше» [6, с. 4-7].

У 1938 – 1940 рр. французький філософ і теолог П.Тейяр де Шарден у монографії «Феномен людини» виклав ноосферну концепцію, основна ідея якої полягала у виникненні розуму як закономірного явища ускладнення і самопізнання світобудови, трансформації біологічної еволюції в соціальну, заміни природного штучним в результаті діяльності людини [7].

З початку 1970-х рр. активізується інтерес вчених до проблем у сфері навколишнього середовища. У 1971 р. американський біолог і еколог Б.Коммонер у книзі «Коло, що замикається: природа, людина, технологія» наголошує на тому, що «криза навколишнього середовища – це сигнал наближення катастрофи» [8, с.13]. На його думку, «головний урок, який слід витягти як з кризи навколишнього середовища, так і з проблеми народонаселення, полягає у визнанні того факту, що, якщо ми хочемо вижити і зберегти наші природні багатства і наші гуманні принципи, ми повинні нарешті знайти соціальні способи боротьби з соціальними лихами, які загрожують і тому, й іншому» [8, с.180]. Відмічаючи те, що «криза довкілля є результатом безгосподарського ставлення суспільства до світових ресурсів», Б.Коммонер вважає можливим подолання кризи за умови приведення соціального устрою людського суспільства в гармонію з екосферою [8, с.215].

Однією з перших спроб наукового осмислення глобальних проблем і можливих шляхів розвитку людства була спроба, зроблена Римським клубом - міжнародною організацією, що об'єднує вчених, громадських і політичних діячів світу. Перед клубом

були поставлені дві цілі: сприяти усвідомленню труднощів, що виникають перед людством, та шляхом впливу на суспільну свідомість сприяти виправленню цієї ситуації. У 1972 р. у США опублікована доповідь Римського клубу «Межі зростання» [18], у якій спрогнозовано розвиток цивілізації з урахуванням екологічних обмежень та визначено, що до 2050 р. сировинні ресурси будуть вичерпані, а брак продовольства стане катастрофічним. У доповіді визначено завдання досягнення екологічної та економічної стабільності, глобальної рівноваги в світі. У наступних доповідях Римського клубу прогнозувалося, що виробниче зростання західних країн скоро припиниться через швидке виснаження ресурсів і забруднення довкілля, для запобігання катастрофі пропонувалося перейти до «органічного зростання» - диференційованого розвитку, встановленню світового порядку й контролю над використанням ресурсів («Людство на поворотному пункті», 1974 р.); зазначалося, що «типова для багатого світу ідеологія зростання проявила себе як стимул надспоживання товарів. Турбота виключно про економічне зростання може сприяти саме руйнівній дії на мораль і моральність» («Перегляд міжнародного порядку», 1975 р.); визначено, що межі економічного зростання, труднощі з енергетичними, сировинними та продовольчими ресурсами пов'язані з соціальною організацією суспільства, тому необхідною є побудова нового суспільства, здатного забезпечити поліпшення «якості життя» населення Землі («За межами століття марнотратства», 1976 р.); на основі аналізу «атласу сучасних цілей», проведеного на національному і транснаціональному рівнях визнано необхідність переорієнтації організацій, корпорацій, країн, націй і держав на «глобальні цілі, досягнення яких передбачає встановлення спільності світової солідарності, сприяє задоволенню потреб людства в безпеці, забезпеченні продовольством, розумне використання природних ресурсів, розвиток суспільства в напрямку підвищення «якості життя» кожної людини («Цілі для людства», 1977) [18].

У 1974 р. радянський фізик-теоретик, лауреат Нобелівської премії миру за 1975 р. А.Д.Сахаров у праці «Світ через півстоліття», відзначаючи те, що «зростання населення, виснаження природних ресурсів – це такі фактори, які роблять абсолютно неможливим повернення людства до так званого «здорового» життя минулого...», запропонував ідею конвергентного розвитку капіталістичних і соціалістичних країн [9].

Отже, виходячи з вищезазначеного, еволюцію ідей щодо взаємодії людини та природи до початку 1970-х рр. можна розділити на такі етапи: 1) утопічні ідеї устрою «ідеальної» держави, побудованої на принципах справедливості, що сприяють стабільному розвитку суспільства; 2) ідеї соціального устрою, що визначає шлях розвитку людини; 3) усвідомлення впливу людини на навколишнє середовище та необхідності взаємодії суспільства, природи та людини.

Вирішальну роль у формуванні концепції сталого розвитку з 1970-х рр. починає відігравати ООН: усвідомлення необхідності сприяння останньому знаходить відображення в усіх сферах її діяльності. Варто зазначити, що протягом 1940-1960-х рр. зусилля світової спільноти були спрямовані на економічне зростання, подолання відсталості малорозвинених країн (МРК) шляхом сприяння індустріалізації (через залучення іноземних інвестицій в економіку). Велика невідповідність між життєвим рівнем у розвинених країнах і МРК, терміновість і важливість прискорення економічного та соціального розвитку МРК визначили необхідність прийняття у 1961 р. першої міжнародної стратегії ООН - програми міжнародного економічного співробітництва «Декада розвитку» (мета - досягнення до кінця десятиліття коефіцієнта річного зростання сукупного національного доходу не менше ніж 5%) [14].

У 1970-х рр. стало зрозумілим, що економічне зростання само по собі не може забезпечити загального добробуту, розпочалася боротьба з бідністю шляхом переключення уваги на внутрішні джерела МРК (програми розвитку сільського

господарства та соціального захисту), відбувається орієнтація на базові потреби людини: освіти, харчування, охорону здоров'я, санітарію та зайнятість для бідних. Як відмічає американський економіст Дж. М.Харріс, «попри те, що у всьому світі більшість країн досягла значних успіхів у економічному зростанні та соціальному прогресі, досвід розвитку у світовому масштабі дав можливість розкрити такі недоліки: нерівномірність розподілу переваг розвитку, збільшення нерівності доходів, зростання кількості бідних людей; негативний вплив розвитку на довкілля та соціальні структури (спустошеність лісів, водних систем, екстремальні забруднення, відсутність доступу до транспорту, водопостачання, каналізації та інфраструктури» [19]. Отже, зростаюче усвідомлення суспільством вищезазначених проблем визначило необхідність переходу від кількісного зростання до якісного та привело до все більш широкого визнання нового поняття – сталий розвиток.

У 1972 р. на конференції ООН з проблем навколишнього середовища (м. Стокгольм) розглянуто взаємозв'язок між економічним розвитком і погіршенням стану довкілля. З появою розуміння необхідності в новому типі розвитку, що забезпечує економічний добробут нинішнього та майбутнього поколінь, у 1983 р. Генеральною Асамблеєю (ГА) ООН створена Міжнародна комісія з навколишнього середовища та розвитку.

Поява безпосередньо ідеї сталого розвитку, за загально визнаною думкою, пов'язана з діяльністю Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку під керівництвом Г.Х. Брундтланд та її доповіддю «Наше спільне майбутнє», представленій ГА ООН у 1987 р. Комісією Брундтланд до широкого вживання було введено поняття «сталий розвиток», під яким розуміється «процес, що задовольняє потреби сучасності, не підриваючи здатність майбутніх поколінь до задоволення власних потреб» [20]. Аналізуючи концепцію Брундтланд, О.Г.Білорус, Ю.М.Мацейко зазначають, що «мова йде про таку екологічно-економічну модель розвитку, про таку переорієнтацію економічного зростання, яка, в першу чергу, повинна піти назустріч загальним потребам світової бідності, а також зменшити нинішній страшний тиск економічної активності на навколишнє середовище» [13, с.58].

Хоча конференції ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку почали проводитися з 1972 р., включення в політику розвитку екологічної складової відбулося тільки на початку 1990-х рр. Конференція ООН у м. Ріо-де-Жанейро (1992 р.) визначила новий шлях до добробуту людства - шлях сталого розвитку: захист довкілля став невід'ємною частиною процесу розвитку, найбільш повно були сформульовані принципи сталого розвитку, було наголошено на необхідності комплексного підходу до проблем довкілля і розвитку, спільних зусиль на основі глобального партнерства [21].

У 2000 р. прийнято «Декларацію тисячоліття ООН», у якій були визначені цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ): ліквідація бідності та голоду; досягнення загальної початкової освіти; заохочення рівності жінок і чоловіків, розширення прав і можливостей жінок; скорочення дитячої смертності; поліпшення материнського здоров'я; боротьба з ВІЛ/Снідом, малярією та іншими захворюваннями; забезпечення екологічної стійкості; формування глобального партнерства з метою розвитку [22].

У 2012 р. конференція ООН зі сталого розвитку у м.Ріо-де-Жанейро визнала, що «планета знаходиться у стані безпрецедентної кризи, існуюча модель глобального розвитку є нераціональною» [23], необхідним є пошук нового шляху. Сталий розвиток визначено як цілісне поняття, що включає економічний, соціальний, екологічний виміри та належне управління; вироблено низку дієвих заходів щодо створення «зеленої» економіки.

У 2015 р. Саміт ООН (м. Нью-Йорк) затвердив підсумковий документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до

2030 р.» [24] та визначив 17 цілей, що передбачають продовження роботи, розпочатої в період дії ЦРТ, сформульованих у Декларації тисячоліття. У тому ж році на Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату прийнято Паризьку угоду [25], яка визначила напрямок подальших зусиль щодо утримання зростання температури на рівні нижче 2 градусів.

Отже, з точки зору періодизації еволюційного процесу осмислення світовим співтовариством необхідності взаємодії трьох складових сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної) і прийняття документів ООН, спрямованих на вирішення питань у цій сфері, можна виділити три етапи (табл.1).

Таблиця 1

Етапи формування та еволюції концепції сталого розвитку

Етап	Період	Характеристика етапу
Усвідомлення взаємозв'язку економічного та соціального факторів розвитку	1945 – 1970 рр.	Створення ООН з метою підтримки і зміцнення міжнародного миру і безпеки, розвитку співробітництва між державами у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру. Концентрація уваги на проблемах соціально-економічного розвитку країн. Визнання взаємопов'язаності економічного та соціального розвитку.
Усвідомлення необхідності сталого розвитку у трьох його складових: економічній, соціальній та екологічній	1971 – 1991 рр.	Усвідомлення «кризи навколишнього середовища як сигналу наближення катастрофи». Підключення суспільства до вирішення екологічних проблем. Розгляд взаємозв'язку між економічним розвитком і погіршенням стану довкілля (Конференція ООН з проблем навколишнього середовища, м. Стокгольм, 1972). Введення терміну «сталий розвиток» Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку в доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987 р.). Поява концепції сталого розвитку як альтернативи розвитку, заснованому на необмеженому економічному зростанні.
Розробка та виконання конкретного плану дій у сфері сталого розвитку	1992 – дотепер	Активізація зусиль міжнародного співтовариства у сфері сталого розвитку. Досягнення усіма урядами країн – членів ООН угоди щодо концепції сталого розвитку, прийняття Декларації з навколишнього середовища і розвитку, плану дій щодо сталого розвитку «Порядок денний на XXI століття» (Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку, м.Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Ухвалення Декларації тисячоліття ООН (2000 р.). Прийняття документу саміту ООН «Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» (2015 р.), Паризької угоди згідно рамкової конвенції ООН про зміну клімату (2015 р.)

Висновки. За результатами дослідження можна зробити такі висновки: попри те, що передумови до створення концепції сталого розвитку склалися ще з часів античних філософів, тільки з 1970-х рр. відбувається усвідомлення необхідності взаємодії суспільства і природи та переходу від кількісного зростання до якісного, тобто до сталого розвитку, що включає економічну, соціальну та екологічну складові; з 1992 р. здійснюється розробка та виконання конкретного плану дій у сфері сталого розвитку. Наразі вирішальну роль в еволюції цієї концепції відіграє ООН, за ініціативами якої визначаються цілі та завдання у сфері сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Платон. Политика: наука об управленні государством/ Платон, Аристотель. М., 2003; Platon. Politika: nauka ob upravlenii gosudarstvom/ Platon, Aristotel. M., 2003.
2. Аристотель. Политика. Афинская полития. - М., 1997. – 459 с.; Aristotel. Politika. Afinskaya politiya. - M., 1997. – 459 s.
3. Руссо Ж.-Ж. Трактаты [Электронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.marsexx.ru>; Russo Zh.-Zh. Traktaty [Elektronnyy resurs]. - Rezhim dostupu: <http://www.marsexx.ru>
4. Мальтус Т.Р. Опыт закона о народонаселении. - Петроком. - 1993.- 137 с.; Maltus T.R. Opyt zakona o narodonaselenii. - Petrokom. 1993. 137 s.
5. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. – М.: Наука, 1989. – 261 с.; Vernadskiy V.I. Biosfera i noosfera. – М.: Nauka, 1989. – 261 s.
6. Циолковский К.Э. «Идеальный строй жизни»/Журнал «Самообразование». - М., 1998 г. 31 с.; Tsiolkovskiy K.E. «Idealnyy stroy zhizni». - Zhurnal «Samoobrazovanie». - М., 1998. - 31 s.
7. Тейяр де Шарден, П. Феномен человека . – М., 1987. – 239 с.; Teuyar de Sharden, P. Fenomen cheloveka . – М., 1987. – 239 s.
8. Коммонер Б. Замыкающийся круг: природа, человек, технология. Гидрометеиздат, Ленинград, 1974. - 278 с.; Kommoner B. Zamykayushchiysya krug: priroda, chelovek, tekhnologiya. Gidrometeoizdat, Leningrad, 1974. - 278 s.
9. Сахаров А.Д. Мир через полвека [Электронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sakharov-archive.ru>; Sakharov A.D. Mir cherez polveka [Elektronnyy resurs] Rezhim dostupu: <http://www.sakharov-archive.ru>
10. Какутич Е.Ю. Устойчивое развитие как концептуальная основа трансформации мировой экономики/ Е.Ю.Какутич// Механизм регулювання економіки, 2010.-№ 1. – С. 62-74; Kakutich Ye.Yu. Ustoychivoe razvitie kak kontseptualnaya osnova transformatsii mirovoy ekonomiki/ Ye.Yu.Kakutich// Mekhanizm regulyuvannya ekonomiki, 2010. - № 1. S. 62-74
11. Пашкевич М.С. Предпосылки формирования, сущность и эволюция концепции устойчивого развития/ М.С.Пашкевич, В.М.Шаповал//[Электронний ресурс]. - Режим доступу: <http://oaji.net> ; Pashkevich M.S. Predposylki formirovaniya, sushchnost i evolyutsiya kontseptsii ustoychivogo razvitiya/ M.S.Pashkevich, V.M.Shapoval [Elektronnyy resurs] Rezhim dostupu: <http://oaji.net>
12. Нуртдинов Р.М. От теории экономического роста к концепции устойчивого развития: вопросы переосмысления/ Р.М.Нуртдинов, А.Р.Нуртдинов// [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/>; Nurtdinov R.M. Ot teorii ekonomicheskogo rosta k kontseptsii ustoychivogo razvitiya: voprosy pereosmysleniya/ R.M.Nurtdinov, A.R.Nurtdinov [Elektronnyy resurs] Rezhim dostupu: <http://cyberleninka.ru/>
13. Белорус О.Г. Глобальное устойчивое развитие/ О.Г.Белорус, Ю.М.Мацейко. – К.: КНЕУ, 2006. – 488 с.; Belorus O.G. Globalnoe ustoychivoe razvitie/ O.G.Belorus, Yu.M.Matseyko. – К.: KNEU, 2006. – 488 s.
14. UN General Assembly Resolutions [Electronic resource] Mode of access: <http://www.un.org/>
15. Базилевич В.Д. Философия экономики. История/ В.Д.Базилевич, В.В.Ильин. – К.: Знання, 2011. – 927 с.; Bazilevich V.D. Filosofiya ekonomiki. Istoriya/ V.D.Bazilevich, V.V.Ilin. – К.: Znannya, 2011. – 927 s.
16. Советский энциклопедический словарь. – М. «Советская энциклопедия», 1990. – 1630 с.; Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar. – М. «Sovetskaya entsiklopediya»,

1990. – 1630 s.

17. Русский космизм [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://cosmizm.ru/>;
Russkiy kosmizm [Elektronnyy resurs] Rezhim dostupu: <http://cosmizm.ru/>

18. Reports to the Club of Rome [Electronic resource] Mode of access:
<http://www.clubofrome.org>

19. Harris J.M. (2000) Basic Principles of Sustainable Development [Electronic resource] Mode of access: <http://ase.tufts.edu/>

20. World Commission on Environment and Development «Our Common Future»/
Ed.G.Bruntdland. – Oxford: Oxford Univ.Press, 1987. – 400 p.

21. Report of the UN conference on environment and development (Rio de Janeiro, 1992) [Electronic resource] Mode of access: <http://www.un.org/>

22. UN Millennium Declaration Resolution (2000) [Electronic resource] Mode of access: <http://www.un.org/>

23. The future we want (2012) [Electronic resource] Mode of access: <https://www.un.org/>

24. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (2015) [Electronic resource] Mode of access: www.un.org

25. Adoption of the Paris agreement (2015) [Electronic resource] Mode of access: <https://assets.documentcloud.org>

Стаття надійшла до редакції 25.06.2016.

T. Kozhukhova

PATTERNS AND TRENDS IN THE EVOLUTION OF THE THEORY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article is devoted to the main patterns and trends in the evolution of the theory of sustainable development, which require constant attention in order to improve process management in the field of development. The stages of evolution of ideas about the interaction between man and nature have been identified with the help of the analysis of the first attempts at understanding the possible ways of human development made by philosophers and economists by the 1970s.: 1) utopian idea of "ideal" state system built on the principles of justice, contributing to stable social development; 2) the idea of social organization that defines the path of human development; 3) awareness of the human impact on the environment and of the need for interaction between society, nature and man. The decisive role in forming the UN and the evolution of the concept of sustainable development has been determined. In terms of periodization of the evolutionary process of the world community understanding of the necessity of interaction of components of sustainable development (economic, social and environmental) and the adoption of United Nations documents to address issues in this area, the stages of evolution theory of sustainable development have been determined: 1) understanding the relationship between economic and social factors of development (1945 - 1970 years); 2) awareness of the need for sustainable development in its three components: economic, social and environmental (1971 - 1991); 3) development and implementation of a specific action plan on sustainable development (1992 - present). Taking into account the specified stages of formation and evolution of the theory of sustainable development is necessary to cover basic theoretical positions and to develop the measures to improve the management of the development process.

Keywords: sustainable development, evolution, economic growth, social progress, environment